

УКРАЇНЬСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ У ТВОРЧОСТІ ПОЛЬСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ (НА ПРИКЛАДІ СПАДЩИНИ ІГНАЦІЯ ФЕЛІКСА ДОБЖИНСЬКОГО (1779-1841))

Німилович О. М.

ВСТУП

Українська народна пісня як духовно-культурний код нашої нації, її змістовність і краса впродовж багатьох століть, в далекому минулому й сьогодні, часто стає натхненням для мелодичної основи творів композиторів, які певним чином пов'язані творчими контактами з українськими митцями і фольклорним надбанням народу чи певний період мешкали і творили в Україні.

Грунтовне наукове вивчення і записи українських народних пісень розгорнулися на переломі XVIII-XIX століть, сьогодні вже існує чимало праць, які розкривають обставини і шляхи звернення польських, австрійських і німецьких, чеських, угорських і американських композиторів до українського фольклору. Це монографії Г. Нудьги¹, Я. Сорокера², статті Мирослава Антоновича, Андрія Будяковського, Аристиди Вирсти, Василя Витвицького, Любові Кияновської, Бориса Кудрика, Михайла Пекеліса, Стефанії Павлишин, Олександра Пеленського, Яна Проснака, Романа Савицького-мол., Василя Щурата та багатьох інших учених. У згаданих та інших дослідженнях творчість І. Ф. Добжинського окреслюється фрагментарно на кшталт: «Ігнацій Фелікс Добжинський – польський композитор, творчість якого просякнута духом рідної музики, заснованою як на ритмах народних танців, так і на мотивах світських чи церковних пісень»³ чи

¹ Нудьга Г. Українська дума і пісня в світі: У 2-х кн., Кн. 1, Ін-т народознавства НАН України, Львів, 1997. 420 с.; Нудьга Г. Українська дума і пісня в світі: У 2-х кн., Кн. 2, Ін-т народознавства НАН України, Львів, 1998. 510 с.

² Soroker Y. Ukrainian Musical Elements in Classical Music. Edmonton, Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1995. 156 p.; Сорокер Я. Українська пісенність у музиці класиків: спроба дослідження: навчальний посібник / пер. з рос. та упоряд. В. Грабовського. Вінниця: Нова Книга, 2012. 184 с.

³ Gawroński L. Ignacy Feliks Dobrzyński – muzyk z Wołynia. *Niepodległość i Pamięć*. 2008. 15/1. URL: [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_-s325-335/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_-s325-335.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_-s325-335/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_-s325-335.pdf) (Переклад цитат українською мовою здійснено О. Німилович)

«Добжинський, Ігнацій Фелікс (1807-67). Автор п'єси «Спогади з України» оп. 64 (1853)»⁴.

Серед визначних польських композиторів (Я. Сорокер називає імена 46 композиторів), натхнених фольклорними перлинами українського народу – Фридерик Шопен, Станіслав Монюшко, Кароль Шимановський, Юліуш Зарембський, Зигмунд Носковський, Юзеф Ельснер, Кароль Курпінський, Кароль Ліпінський, Ян Галль та багато, багато ін.

І все ж зустрічаємо застосування українських народних пісень і в творчості Ігнація Фелікса Добжинського (1807–1867) – визначного польського композитора-романтика, піаніста, диригента, народженого на Волині, який тут зростав як музикант, як також і на Поділлі (Вінниця). У цьому краю, населеному представниками різних національностей, домінуючою все ж була українська народна творчість і вона стала значущим джерелом для розвитку й професійної музики.

1. Пізнання музичного фольклору України крізь призму життєтворчості Ігнація Фелікса Добжинського

Насамперед варто закрити розмову про походження митця, який народився в музичній родині Ігнація Добжинського (1779-1841) і Євдокії з Карелінів (1782-1859) 25 лютого 1807 року на українській землі, в Романові на Волині⁵. Батько – скрипаль і диригент – деякий час, до 1799 року, працював концертмейстером німецько-польського Цісарсько-королівського привілейованого театру у Львові⁶, у 1799-1817 був диригентом поміщицького оркестру в маєтку графа Юзефа Августа Іллінського у селі Романові (тепер Житомирська обл.). Працював учителем музики в Подільській гімназії у Вінниці, а від 1831 родина замешкала у Житомирі, згодом переїхали до Варшави⁷. Серед композицій Ігнація Добжинського-батька комічна опера «І хто ж ліпший?», написана 1830 року, кілька кантат, музика до балетних вистав, полонези. Мати, Євдокія, виховувалася також в музичній атмосфері, адже її батько професійно керував оркестром духових інструментів (при царському дворі в Петербурзі). Тож майбутній композитор зростав і розвивався у творчому середовищі традицій європейської музики і

⁴ Soroker Y. *Ukrainian Musical Elements in Classical Music*. Edmonton, Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1995. P. 64.

⁵ Gawroński L. Ignacy Feliks Dobrzyński – muzyk z Wołynia. *Niepodległość i Pamięć*. 2008. 15/1. URL: [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_-s325-335/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_-s325-335.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_-s325-335/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_-s325-335.pdf)

⁶ Митці України: Енциклопедичний довідник. Упоряд.: М. Лабінський, В. Мурза. За ред. А. Кудрицького. К.: УЕ, 1992. С. 217.

⁷ Gawroński L. Ignacy Feliks Dobrzyński – muzyk z Wołynia. *Niepodległość i Pamięć*. 2008. 15/1. S. 325. URL: [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_-s325-335/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_-s325-335.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_-s325-335/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_-s325-335.pdf)

української пісні, яку він мав нагоду чути від народних співаків, носіїв українського фольклору. Як стверджує молода дослідниця В. Корзун: «Український мелос знайшов втілення в його першому вокальному творі «Руська пісня». Великим успіхом користувалися також «Ідилія» та «Сільська пісня». Тобто, як і всі європейські композитори-романтики, Ігнацій Фелікс Добжинський звертався до народних мелодій, формуючи свій інтонаційний тезаурус як на основі сучасної для нього професійної музики, так і фольклору. Волинська земля надавала йому таку можливість»⁸. Згодом з'явилися його фортепіанні твори – *Introduction et Variations sur un the theme original à la russe* op. 4 та *Pamiętka z Ukrainy* op. 64, заґрунтовані на українських фольклорних зразках. Творчий спадщина І. Ф. Добжинського повниться також і камерно-вокальним твором «Думка про гетьмана Косинського» (1865, Христора Косинського – провідника першого збройного повстання козаків (1591–1593) супроти державної влади Речі Посполитої).

Загальну освіту І. Ф. Добжинський здобував у єзуїтській колегії в Романові, згодом, у 1817-21 роках, у Подільській гімназії у Вінниці під директоруванням кс. М. Мацейовського. Тут І. Ф. Добжинський почав писати свої перші музичні твори. Зі стін гімназії «вийшли відомі в польській літературі письменники: Северин Гошинський, брати Александер-Кароль і Сильвестер-Венжик Грози, Томаш Падур, історик Поділля і лікар Антоній-Ролле та інші»⁹. Варто зазначити, що 1831 року гімназію було переведено до Кам'янця-Подільського. Початкову музичну освіту І. Ф. Добжинський здобув у свого батька музиканта і педагога, мав мрію здобути юридичну чи медичну освіту у вільнюському університеті, проте через важку хворобу батька Ігнацій Фелікс став опікуном родини – матері, брата Едварда і сестри Олександри, відмовився від навчання і цілковито присвятив себе музичному мистецтву. Від 1825 року, виїхавши до Варшави, прочитав у часописі «Кур'єр Варшавський» («*Kurier Warszawski*»), що професор Юзеф Ельснер «розпочав у консерваторії теоретичний курс музичної композиції, який він викладатиме кожні два тижні...»¹⁰ і незабаром

⁸ Корзун В. Мистецтво камерного ансамблю імені Ігнація Фелікса Добжинського в сценічному просторі провінційного міста кінця ХХ – початку ХХІ століття: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістр. Київ: НАКККіМ, 2020. С. 32.

⁹ Маліцька К. Історія міста Вінниці (найдавніші часи – початок ХХІ століття): Навчально-методичний посібник. Вінниця: ММК, 2016. С. 39. URL: https://mmk.edu.vn.ua/uploads/images/articles/IST/2015/hystory_Vinnytsa.pdf

¹⁰ Gawroński L. Ignacy Feliks Dobrzyński – muzyk z Wołynia. *Niepodległość i Pamięć*. 2008. 15/1. URL: [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_-s325-335/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_-s325-335.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_-s325-335/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_-s325-335.pdf)

розпочав приватні студії з теорії і композиції у Ю. Ельснера¹¹, а в 1826-28 роках навчався у Головній музичній школі. Згодом І. Ф. Добжинський присвятив два твори своєму вчителю: Марш з нагоди золотого весілля Юзефа Ельснера (*Marsz na złote wesele J. Elsnera*) для оркестру (1852) і Жалібний марш на смерть Юзефа Ельснера (*Marsz żałobny na śmierć J. Elsnera*) для мідного духового оркестру (1854)¹².

У класі Ельснера Добжинський познайомився і заприятелював з його найталановитішим учнем – Фридериком Шопеном, в пам'ять якого також написав твір Жалібний марш на смерть Фридерика Шопена (*Marsz żałobny na śmierć Fryderyka Chopina*) ор. 66 для мішаного хору і оркестру (1857)¹³. Одразу, того ж року, а саме 29 вересня відбулася перша презентація творчості Добжинського: у Національному театрі у Варшаві, прозвучала його Увертюра d-moll ор. 1 у виконанні театрального оркестру під керівництвом Кароля Курпінського. Проте з цікавої праці К. В. Вуйціцького постає не надто приємна картина, в якій Добжинський стверджував, що Курпінський не переносив молодих талановитих митців, про що розповів одному з варшавських істориків, який подав чудовий портрет молодого Добжинського і зазначав, що він був: «Веселий, цілковито відданий улюбленому мистецтву, жвавий і захопливий у розмові [...], сповнений найпрекрасніших надій і мрій, що він одразу ж засяє талантом. На жаль! Тут він зустрів несподівані перешкоди. Одним із його опонентів, який стояв залізною перепорою на шляху його мистецького життя, був Кароль Курпінський, директор Польської опери в Національному театрі, людина зі значними заслугами, яка була непримиренною до молодих талантів, особливо тих, які могли його затмарити [...]. Визнаючи Добжинського небезпечним суперником, він використав увесь свій авторитет і перевагу, щоб тримати його в тіні. З невимовною гіркотою Добжинський багато разів скаржився мені на цю негідну його становища заздрість і зберігав цей неприємний спогад до останніх хвилин свого життя. Проте він завжди з вдячністю згадував Юзефа Ельснера, у якого разом із Шопеном брав уроки теорії та композиції»¹⁴.

Не зважаючи на такі прикroщі, Добжинський після цього першого концерту здобув чимало слави і багатьох учнів, яких навчав музики. У 1830 році, після Листопадового повстання музичне життя зазнало часткового занепаду і перейшло у маєтки знатних міщан. У той час до

¹¹ Юзеф Ельснер – піаніст, педагог, композитор, який у 1792-1799 рр. працював капельмейстером Імператорського театру Львова, а в 1796 році заснував у Львові Музичну академію, яка стала передвісником у 1838 році Галицького Музичного Товариства.

¹² List of works by Ignacy Feliks Dobrzyński. URL: https://imslp.org/wiki/List_of_works_by_Ignacy_Feliks_Dobrzyński

¹³ Ibidem.

¹⁴ Wójcicki K.W., Pamiętniki dziecka Warszawy i inne wspomnienia warszawskie, T. 2, Warszawa 1974, s. 461-462.

композитора переїхав батько і як чудовий скрипаль і диригент виступав разом зі сином з концертами у багатьох приватних домах і салонах з великим успіхом, а згодом і в Національному театрі. Ці концерти здобули прихильність у рецензіях в тогочасній пресі: «Добжинські заслужили бурхливі оплески, якими їх покрила публіка під час вчорашнього концерту»¹⁵. У цей час Добжинський створив чимало композицій різних жанрів: дві симфонії, Кантату на національні теми (*Kantata z tematów narodowych*), фортепіанні твори («Карнавальна мить», тобто вальс і мазур; Фантазія у формі фуги на тему улюбленої мазурки ре мажор оп. 10), пісні і романси для голосу з фортепіано, камерно-інструментальні твори (Велике тріо a-moll, оп. 17; I, II та III Струнний квартет E-dur, оп. 7, 8, 13; Струнний квінтет № 1 F-dur, оп. 20), марші, мазурки, ноктюрни, полонези для фортепіано чи оркестру, хорові твори як Молитва Поляків (*Modlitwa Polaków*) та ін.

У 1834 році (9 серпня) Добжинський одружився з панною Йоанною Міллер (1813-1879), співачкою Варшавської опери (в 1832–1834 та 1840–1860 роках) і піаністкою, ученицею Карло Евазіо Соліви, у шлюбі з якою народилося семеро дітей (двоє з яких померли в ангельському віці): Наталія (1836 – ?), Броніслав (1837 – ?), Ядвіга (1838 – ?), Юзеф (1839-1859) і Марія Ліщинська (1852-1926)¹⁶.

У Відні в 1835 році Симфонія № 2 (*Symfonia charakterystyczna*) Добжинського здобула другу премію на конкурсі симфоній і зазнала справедливої похвали. Вперше публічно була виконана у Відні, 17 березня 1836 року, а через три роки нею диригував Фелікс Мендельсон у Ляйпцигському Гевандхаузі. У 1836 році в друкарні Ф. Фофмейстера в Липську (Ляйпциг) вийшло друком *Rondo alla polacca* Es-dur оп. 6 для фортепіано з оркестром Добжинського, дедиковане музикантові і приятелю Маурицію Емеманові¹⁷. У 1836–38 рр. Добжинський написав оперу у французькому стилі в 3 діях Монбар, або Флібустьєри (*Monbar, czyli Flibustierowie*) на лібрето Л. Папроцького. Вона утвердила композиторові велику популярність. Шукаючи працю, Добжинський у 1841-43 рр. звернувся до Олександрійського інституту виховання дівчат у Варшаві, отримавши посаду вчителя музики. Тут сталася цікава подія в житті мистця – знайомство з Ф. Лістом, який приїхав до столиці після концертів у Кракові 7 квітня 1843 року, а вже

¹⁵ Kurier Warszawski. 1830. № 350. 30 XII.

¹⁶ Gawroński L. Ignacy Feliks Dobrzyński – muzyk z Wołynia. *Niepodległość i Pamięć*. 2008. 15/1. (s. 328). URL: [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_-s325-335/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_-s325-335.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_-s325-335/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_-s325-335.pdf)

¹⁷ Ibidem, s. 329.

11 квітня обидва артисти виступили на спільному концерті в залі Асоціації Купців.

Маючи значний педагогічний досвід (першим помітив музичний і композиторський талант видатного польського композитора З. Носковського¹⁸), у 1845 році накладом G. Sennewalda у Варшаві вийшла друком Школа гри на фортепіано, присвячена землякам (*Szkoła na fortepian poświęcona Rodakom*)¹⁹, авторства Ігнація Фелікса Добжинського, про яку так пише дослідник Міхал Брулінський: «Цей шкільний товариш Шопена сприймав гру на фортепіано як неодмінний елемент виховання, зокрема й патріотичного... Його підручник перевидавався у 1862, 1866 та 1868 роках; Навіть Брайткопф видав цю школу в німецькому перекладі. Це, безсумнівно, одне з важливих досягнень в історії польської фортепіанної методики»²⁰. Школа Добжинського оперта на власний 20-річний досвід та підручники польських педагогів К. Курпінського, А Фреєра, Ю. Фонтани, Ю. Сікорського, Ю. Стефані, Ю. Новаковського, Я. Новінського, а також західноєвропейських шкіл і тверджень Моцарта, Бетговена, Клементі, Крамера, Гуммеля, Мошелеса, Калькбреннера, Черні, Мошелеса, Герца, Фільда, Шопена, Тальберга, Ліста і Гензельта, на які в праці Добжинського подаються чіткі скерування і звернення з поданням прізвища кожного з авторів підручників. Школа цікава, містить теоретичний і практичний розділи, які підкріплені прикладами для подолання усіх технічних проблем, які виникають під час навчання гри на фортепіано. У вступному слові автор зазначив, що буде щасливий, якщо, присвятивши цю працю своїм землякам, виховає хоч незначну частину молоді, і цим вже досягне задуманої мети²¹.

Від 4 березня 1845 року до 28 вересня 1847 композитор подорожував з концертними програмами у Познані, Берліні, Ляйпцигу, Дрездені, Мюнхені, Бонні, Франкфурті-на-Майні та Відні, з виконанням власних творів. Йому довелося осісти в Берліні довше, заробляючи на прожиття заняттями музики, адже повернення на Батьківщину для нього було неможливе через написання кількох патріотичних пісень, як от До польської матері (на слова Адама Міцкевича). Згодом працював (1852–1853) директором і диригентом Варшавської опери. 1857 року організував Польський оркестр Ігнація Фелікса Добжинського, який

¹⁸ Zygmunt Noskowski. URL: <http://muzyczneprzestrzenie.pl/composers/1345-2/zygmunt-noskowski/?lang=en>

¹⁹ Dobrzyński I. F. *Szkoła na fortepian poświęcona Rodakom*, Warszawa 1842, 58 s.

²⁰ Bruliński M. Wybrane polskie podręczniki do nauki gry na fortepianie z I poł. XIX w. a perspektywa społecznej historii muzyki. *Muzyka*. 2020. № 65 (4). s. 60. URL: <https://doi.org/10.36744/m.659>

²¹ Dobrzyński, I. F. *Szkoła na fortepian poświęcona Rodakom*, Warszawa 1842, s. 3.

виступав щотижня. У 1858–1860 роках він брав активну участь у роботі комітету, створеного для заснування Музичного інституту.

У той час Добжинський став членом Галицького Музичного Товариства (ГМТ), яке було ініційоване 1796 року саме Ю. Ельснером, а створене й очолене у 1838 році Йоганном Руктабером і Юзефом Башни. Як пише докторка мистецтвознавства Т. Мазепа: «Найголовнішим завданням Товариство вважало передусім влаштування публічних концертів, завданням яких було задоволення естетичних потреб львівської публіки»²². У грудні 1838 року відбулися два «статутні» концерти ГМТ. Варто зауважити, що твори І. Ф. Добжинського звучали у другому концерті, який відбувся 21 грудня 1838 року. У програмі, поруч з каватиною з опери Г. Доніцетті Торквато Тассо, Поверненням з Лондона для фортепіано Й. Н. Гуммеля та Увертюрою Ю. Башни, прозвучала Симфонія до-мінор І. Ф. Добжинського²³. Від 1857 року першим почесним членом ГМТ було оголошено Ю. Венявського, а наступного року Станіслава Монюшка, князя Казімежа Любомирського, Ігнація Фелікса Добжинського і Станіслава Мірецького²⁴. У наступних роках у концертних програмах ГМТ у Львові прозвучали такі твори І. Ф. Добжинського: Симфонія до-мінор (1842-1846, за художньої дирекції Ф. К. Пьонтковського), окремі інструментальні мініатюри (1852), *Veni Creator* ор. 67 для чоловічого хору з духовим оркестром (1890)²⁵.

Примітно, що син І. Ф. Добжинського Броніслав Добжинський також обрав музичну стежину, ставши композитором і музикологом. Саме в 1853 році вийшов друком його перший авторський твір – мазурка до співу *Чи то щастя (Czy to szczęście)* в супроводі фортепіано, присвячений сестрі Наталії.

17 червня 1859 року у програмі концерту релігійної музики прозвучала кантата *Святий Боже (Święty Boże)* під орудою автора. У 1861 році партитура кантати вийшла друком в Ляйпцигу. Дослідник і редактор Ю. Сікорський зазначав, звертаючись до автора: «Так, наприклад, хто дивиться на твою партитуру, милий Ігнацію, Святий Боже, того повинна вразити скромність інструментів, які використовуються майже виключно для підтримки співу, для

²² Мазепа Т. Л. Галицьке Музичне Товариство у культурно-мистецькому процесі XIX – початку XX століття. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 «Теорія та історія культури», Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України, Київ, 2018. С. 163.

²³ Ibidem. С. 164.

²⁴ Ibidem. С. 470.

²⁵ Ibidem. С. 463, 467.

гармонічного наповнення і загальних характеристик, яких слід очікувати від пісні, яка має стати молитвою для цілого народу»²⁶.

Після 1860 року Добжинський, доволі часто хворіючи, частково відходить від активного музичного життя Варшави. У 1859–1864 роках він написав музику до драматизованої адаптації Конрада Валленрода Адама Міцкевича, але не завершив її. В останній рік життя створив сольну пісню Циган, дві релігійні композиції: Радуйся, Маріє для тенора соло та змішаного хору та Бенедиктус для змішаного хору, а також Етюд на оригінальну тему для струнного квартету.

Помер композитор 9 жовтня 1867 року і покоїться на Повонзківському цвинтарі у Варшаві.

У творчій спадщині І. Ф. Добжинського понад 170 композицій різних жанрів: симфонії (2), оркестрові п'єси (близько 25), камерні твори (17), фортепіанні п'єси (близько 55), твори для сольних інструментів із супроводом (15), релігійні твори (22), п'ять кантат і близько 50 сольних і хорових пісень.

2. Національний колорит фортепіанного твору І. Ф. Добжинського «Пам'ятка з України» тв. 64 (1853)

На довгі роки творчість Добжинського поринула в забуття, проте сьогодні повертається на сцену та в дослідження польських, і не тільки, музикологів. У процесі праці над темою довелося натрапити на цікаві, проте й на кривдні характеристики творчості І. Ф. Добжинського, пера відомих польських музикологів, як от Аліни Новак-Романович, опублікованих у 1957 році у вступній статті до публікації Струнного квартету e-moll op. 7, яка пишучи, що як композитор Добжинський був дуже плідним, але не надто оригінальним творцем, зазначає, що: «Він писав правильно, з великим досвідом і знанням техніки, особливо інструментальної, і мав незаперечне відчуття побудови музичної форми, але йому бракувало живої винахідливості. Він був типовим епігоном композиторів-класиків, одним із тих, хто поверхово і зазвичай безуспішно намагався засвоїти нові здобутки романтиків. Звертаючись до народної пісні як до музичного матеріалу, він не зміг вловити суть її краси: він використав її нецікаво й механічно»²⁷. Такі безпідставні

²⁶ Gawroński L. Ignacy Feliks Dobrzyński – muzyk z Wołynia. Niepodległość i Pamięć. 2008. 15/1. s. 333. URL: [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_-s325-335/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_-s325-335.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_-s325-335/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_-s325-335.pdf)

²⁷ Gawroński L. Ignacy Feliks Dobrzyński – muzyk z Wołynia. Niepodległość i Pamięć. 2008. 15/1. s. 334. URL: [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_-s325-335/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_-s325-335.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_-s325-335/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_-s325-335.pdf)

закиди були спростовані через довгих 50 років у праці музиколога Людвіка Гавронського: «По-перше, Добжинський нікого не наслідував по-рабськи, йому не бракувало яскравої винахідливості і він не був епігоном класиків. І якщо він наслідував музиканта, то робив це свідомо, та ніколи поверхнево чи невміло. Він був настільки талановитим композитором, що йому не доводилося наслідувати досягнення музикантів періоду романтизму чи класицизму. Щодо сутності народної музики, то він умів оцінити її цінності, часто цікаво та вдумливо використовуючи її красу»²⁸.

Яскравим зразком для підтвердження цих тверджень Людвіка Гавронського є звернення І. Ф. Добжинського до українського фольклору, який був добре відомий композитору та його чудовий твір Пам'ятка з України тв. 64 (*Pamiętka z Ukrainy (Souvenir d'Oukraine. Morceau caracteristique a-moll op. 64)*), написаний у 1853 році.

З огляду на те, що митець багато працював у педагогічній царині серед 77 фортепіанних композицій²⁹ міститься чимало мініатюр педагогічного характеру, танцювальних і простіших за викладом салонного напрямку поруч із розгорненими композиціями на кшталт фантазій та варіацій, в яких яскраво проступають цікаві рішення в сфері гармонії та структури творів. У творчості Добжинського проглядаються і впливи Ф. Шопена, як зазначає дослідниця Наталія Шиндляревич, стосовно вживання у його композиціях цитат музичних творів Шопена, специфічних прикрас, які доповнюють мелодичну тканину і стають її невід'ємною складовою, а також характерних хроматизованих мелодичних фігур³⁰.

Звідки черпав композитор українські народнописанні зразки для своїх вищезгаданих творів? Правдоподібно, що це могли бути дві відомі збірки: Вацлава Залеського «Пісні польські й руські люду галицького» (*Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego* (1833), інструментовані Каролем Ліпінським)³¹ та Антона Коципінського «Пісні, думки і шумки руського

²⁸ Ibidem, s. 335.

²⁹ Szyndlarewicz N. Miniatura fortepianowa Ignacego Feliksa Dobrzyńskiego jako przykład twórczości należącej do XIX-wiecznego nurtu salonowego. URL: <https://muzykologia.uj.edu.pl/documents/6464892/145026914/mloda-muzykologia-2013-szyndlarewicz.pdf/cb1f7703-6e13-449e-9672-91eb1c8066b5> C. 100

³⁰ Szyndlarewicz N. Miniatura fortepianowa Ignacego Feliksa Dobrzyńskiego jako przykład twórczości należącej do XIX-wiecznego nurtu salonowego. 2013. C. 89-90 URL: <https://muzykologia.uj.edu.pl/documents/6464892/145026914/mloda-muzykologia-2013-szyndlarewicz.pdf/cb1f7703-6e13-449e-9672-91eb1c8066b5>

³¹ *Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego*: [голос з фп.] / Z muzyką instrumentowaną przez Karola Lipińskiego; zebrał i wydał Wacław z Oleska. Lwów: Nakładem Franciszka Pillera, 1833. № 125. s. 145-146.

народу на Поділлі, Україні і в Малоросії» (1862)³². У обох збірках знаходимо пісенне першоджерело.

В основу твору І. Ф. Добжинського «*Souvenir d'Oukraine. Morceau caractéristique*» а-moll оп. 64 покладено українську народну жартівливу соціально-побутову пісню «Біду м собі купила». Це композитор зазначив у нотах у перших чотирьох тактах, прописавши текст пісні, покладеної в основу: «Біду м собі купила та за свої гроші etc.»³³. Порівнюючи з мелодичною лінією теми, використаної у творі, зазначимо, що композитор подає її у дещо зміненому вигляді й загалом (з цією зміною одного звуку в початковому мотиві) мелодичний зворот першого такту нагадує ще одну українську народну жартівливу пісню «Ти до мене, ти до мене не ходи, кущий, коротенький». Зрозуміло, що застосований варіант пісні композитор міг чути в Романові чи на Поділлі в молодому віці, а можливо подав власну інтерпретацію мелодичної лінії фольклорного зразка.

Форма твору за твердженням Н. Шиндляревич³⁴ взурає на рондо, проте, варто зазначити, що з певним авторським трактуванням (тобто з ознаками тричастинності). Розпочинається твір вісімнадцятитактовим помірним вступом (*Moderato*) побудованим на початковому мотиві народної пісні, покладеної в основу твору з гармонічним супроводом. Рефрени викладають тему майже без змін (*Andantino quasi Allegretto*), а вже перший епізод побудований на короткому початковому мотиві зі значними змінами варіаційного характеру, яким піддається і мелодика (ритмічні та інтонаційні зміни, з'являється синкопованість, віртуозні орнаменти), і фактура (ускладнення і насичення різними технічними прийомами (фігурації, ломані октави, квінти), поліфонізація) і гармонічне тло.

Тут ми простежуємо «шопенівську» манеру орнаментування мелодичної лінії з пасажними чи гамоподібними побудовами, часто хроматизованими, що ніколи не стають ціллю розвитку мелодії, а служать як певні побічні ефекти, не впливаючи на гармонію.

³² Коціпінський А. Пісні, думки і шумки руського народу на Поділлі, Україні і в Малоросії / Списані і переложені під музику Ант[оном] Коціпінським; [Передм. А. Г Коціпінського в пер. з пол. Гулака-Артемовського]. Київ; Кам'янець-Подільський: Вид. [А.Г. Коціпінський], 1862. XIII. 306 с.

³³ Dobrzyński I. F. *Souvenir d'Oukraine: morceau caractéristique: pour piano: op. 64*. URL: <https://polona.pl/item-view/0e7b6540-3b78-495c-b423-fad16045caa1?page=1>

³⁴ Szyndlarewicz N. *Miniatura fortepianowa Ignacego Feliksa Dobrzyńskiego jako przykład twórczości należącej do XIX-wiecznego nurtu salonowego*. URL: <https://muzykologia.uj.edu.pl/documents/6464892/145026914/mloda-muzykologia-2013-szyndlarewicz.pdf/cb1f7703-6e13-449e-9672-91eb1c8066b5> C. 92.

Після короткого рефреного проведення теми пісні, з'являється другий розгорнений епізод (*Allegro desolato* – Радісно і відчайдушно), який може трактуватися і як друга контрасна і кульмінаційна частина твору також побудована на мотивах теми. Довготривалі тремоло у низькому регістрі фортепіано, акордово-фігураційні зміни фактурного викладу правої руки, пунктирні ритми, наповнення фортепіанної фактури, акцентація акордів на слабих долях, велика гучність додають музичній тканині нестримно сміливого характеру, а ремарки автора підтверджують це (*furioso, con tutta la forza*). Поява первісного проведення теми (рефрену) переводить до наступного епізоду, який відрізняється від першого простотою викладу, гармонічним супроводом і наближенням до викладу пісні у фольклорній збірці «*Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego*», в інструментуванні Кароля Ліпінського. Оригінальне завершення твору (*Lento, Religioso*) наче сакралізує фольклорну природу твору надає йому священного значення і цій землі, де народився і виховувався композитор.

У царині гармонічних барв творів, Добжинський часто застосовував діатонічні модуляції, зрідка енгармонічні. Проте виняток становить твір на українську народну пісню «*Souvenir d'Oukraine*», в якому гармонічні зміни надто часті.

Для фактурного викладу фортепіанних творів Добжинського властива гомофонія з більш однорідною фактурою чи передбачуваними змінами завдяки формальним цезурам, проте є твори, в яких переважає змінна і урізноманітнена фактура, що стосується власне композиції «*Souvenir d'Oukraine*», в якій за словами Н. Шиндляревич: «з'являється більшість типів гомофонної фактури, які Добжинський використовує у всіх своїх фортепіанних творах»³⁵.

Музикознавиця Ірена Понятовська твір «*Souvenir d'Oukraine*» за програмною палітрою відносить до «сфери спогадів чи мрій»³⁶ про Україну, яка залишилася в пам'яті композитора світлим спогадом і автор втілює цей спомин у віртуозному фортепіанному творі, ґрунтованому на фольклорному зразку.

3. Творча спадщина І. Ф. Добжинського в сучасній Україні

В Україні мистецьку спадщину Ігнація Фелікса Добжинського пам'ятають, вивчають і виконують. Примітно, що іменем композитора в

³⁵ Szyndlarewicz N. Miniatura fortepianowa Ignacego Feliksa Dobrzyńskiego jako przykład twórczości należącej do XIX-wiecznego nurtu salonowego. URL: <https://muzykologia.uj.edu.pl/documents/6464892/145026914/mloda-muzykologia-2013-szyndlarewicz.pdf/cb1f7703-6e13-449e-9672-91eb1c8066b5>

³⁶ Poniatowska I. Muzyka fortepianowa i pianistyka w wieku XIX. Warszawa, 1991. s. 98.

Житомирі названо заслужений колектив польської культури – Камерний ансамбль імені Ігнація Фелікса Добжинського, який утворився на початку ХХІ ст. при громадській організації «Житомирська обласна спілка поляків України».

Ідея знаної подвигниці відродження польської культури в Житомирі Ельвіри Гілевич та кандидатки мистецтвознавства, доцентки, незмінного художнього керівника колективу Ірини Копоть розвивається вже понад двадцять років. Першими творами у виконанні житомирських музикантів, більшість з яких згодом увійшли до складу колективу, були композиції місцевих авторів, на цей час доволі призабутих, а саме скрипкова версія «Коліскової» Юліуша Зарембського (у виконанні Володимира Кузнєцова та Ірини Копоть), а також Струнний квінтет № 1, ор. 20, F-dur І. Ф. Добжинського у виконанні В. Сокирка, Л. Грінкевич (скрипки), В. Кузнєцова (альт), А. Нестеренка і Г. Заворотнюк (віолончелі). Як зазначила у ювілейній статті дослідниця І. Копоть: «Свою, так би мовити, «писану» історію він (колектив – О.Н.) веде з 2 жовтня 2003 року. Цього дня відбувся перший «афішний» концерт, в якому взяли участь флейтисти Ольга Бондарчук та Максим Задорожний, віолончелістка Зоя Ковальчук, піаністки Наталія Дівніч та Ірина Копоть, ведуча Ельвіра Гілевич. Концерт став початком багаторічної співпраці музикантів з Польським домом у Житомирі»³⁷.

Метою створення колективу було бажання відновити «практику виконання музичних творів в католицьких храмах Житомира – кафедральному костьолі Св. Софії, костьолі Св. Яна з Дуклі, костьолі Божого Милосердя, костьолі Св. Вацлава, монастиря (тепер – абатства) Сестер Бенедиктинок»³⁸.

Від цього часу і до повномасштабного вторгнення росії в Україну в концертних програмах колектив виконав чимало творів німецьких, італійських, французьких, польських композиторів, було здійснено цікаві театралізовані та мистецькі проекти, присвячені творчості Р. Глієра, В. Задерацького, Б. Лятошинського, композиторів, які репрезентують Україну і Житомирщину у світовому музичному просторі, літні й зимові «Мистецькі табори» із залученням кращих студентів мистецьких закладів України, майстер-класи, традиційні «Різдвяні вечори» тощо. Це доводить, що колектив активно і творчо провадить виконавську, просвітницьку і педагогічну діяльність задля

³⁷ Копоть І. Камерний ансамбль імені Ігнація Фелікса Добжинського: 20 років соціокультурної комунікації. Українське музикознавство. 2023. Вип. 49. С. 42.

³⁸ Корзун В. Мистецтво камерного ансамблю імені Ігнація Фелікса Добжинського в сценічному просторі провінційного міста кінця ХХ – початку ХХІ століття: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня маістр. Київ: НАКККиМ, 2020. С. 67.

популяризації класичної музики у високопрофесійному виконанні й виховання молодих поколінь музикантів і науковців та примноження культурних традицій і здобутків краю.

У 2017 році в Україні було відзначено 210-ту річницю від дня народження і 150-ту річницю від дня відходу у вічність Ігнація Фелікса Добжинського. Відбулося чимало концертних програм, а також записано розповідь керівниці Заслуженого колективу польської культури камерного ансамблю ім. І. Ф. Добжинського, мистецтвознавиці Ірини Копоть, яка розкриває чимало невідомих сторінок творчості композитора і доступна на платформі YouTube³⁹.

23 березня 2021 року у приміщенні Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки відбулася лекція-концерт «Польські композитори Великої Волині XIX століття». У виконанні Д. Рогози (скрипка), О. Маругіної (флейта), І. Казимірської (фортепіано) прозвучали твори композиторів, уродженців Волинського краю, спадщина яких залишається в затінку: Ігнація Фелікса Добжинського та Юліуша Зарембського⁴⁰. Такі мистецькі імпрези покликані відроджувати призабуті з плином часу і через певні історично-політичні перепони імена і спадщину митців, популяризувати їх і дати поштовх до концертного життя в нових сучасних умовах.

ВИСНОВКИ

Ігнацій Фелікс Добжинський вважав, що музична культура нації багатіє своїм зв'язком з народним мистецтвом – піснею і танцем, і в цьому розвиває більші мистецькі форми. Власне творчість І. Ф. Добжинського, уродженця волинської землі, і була спрямована на майстерне застосування і співжиття народного мелосу та професійної музики, зразком чого і постає фортепіанний твір «Пам'ятка з України» ор. 64, побудований на основі української народної жартівливої соціально-побутової пісні «Біду м собі купила». Віртуозна композиція зі щедрим орнаментуванням мелодичної лінії, різноманітними технічними прийомами гомофонно-гармонічної фортепіанної фактури, з гармонічними знахідками майстерно репрезентує фольклорний зразок і підкреслює його красу, глибину і змістові барви.

Важливо, що сьогодні творчість призабутого польського композитора звучить в сучасній Україні, відзначаються знаменні дати у біографії І. Ф. Добжинського, розкриваючи структурні й стилеві риси

³⁹ Ювілей Ігнація Добжинського, композитора родом з Романова. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=bhooU7x5ZEY>

⁴⁰ Усович І. Лекція-концерт «Польські композитори Великої Волині XIX століття». URL: <https://libr.lv.ua/sections/items/4710?module=news>

його мистецької спадщини з яскравими проявами польських і українських національних елементів.

АНОТАЦІЯ

В умовах сучасності увага музикологів все більше звернена до вивчення творчості композиторів, зокрема європейських, які в своєму доробку наснажувалися українською народною піснею і танцем. Розділ розкриває творчість видатного польського композитора Ігнація Фелікса Добжинського крізь призму його мистецьких зав'язків з українським фольклором. Народжений на Волині, композитор розпочав творити у Вінниці, на Поділлі, й українська народна пісня стала доволі важливим джерелом у формуванні його творчої спадщини. Аналізується його фортепіанний твір – *Pamiętka z Ukrainy* op. 64 (*Souvenir d'Oukraine: morceau caractéristique: pour piano: op. 64.*), заґрунтований на фольклорних зразках, особливості фортепіанного письма композитора. Подібні твори мають художнє та історичне значення завдяки національній специфіці й повинні займати вагоме значення у скарбниці українського педагогічного та виконавського репертуару. Розкривається концертне життя творчої спадщини І. Ф. Добжинського в сучасній Україні.

Література

4. Аристид Вирста. Українські музики в Парижі (підготувала до друку, вступ Уляна Граб). *Українська музика: науковий часопис*. Число 2. Львів 2011. С. 128-138.
5. Копоть І. Камерний ансамбль імені Ігнація Фелікса Добжинського: 20 років соціокультурної комунікації. *Українське музикознавство*. 2023. Вип. 49. С. 40-48.
6. Корзун В. Мистецтво камерного ансамблю імені Ігнація Фелікса Добжинського в сценічному просторі провінційного міста кінця XX – початку XXI століття: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістр. Київ: НАКККиМ, 2020. 80 с.
7. Коціпінський А. Пісні, думки і шумки руського народу на Поділлі, Україні і в Малоросії / Списані і переложені під музику Ант[оном] Коціпінським; [Передм. А.Г. Коціпинського в пер. з пол. Гулака-Артемовського]. Київ; Кам'янець-Подільський: Вид. [А.Г. Коціпінський], 1862. XIII. 306 с.
8. Мазепа Т. Л. Галицьке Музичне Товариство у культурно-мистецькому процесі XIX – початку XX століття. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01

«Теорія та історія культури», Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України, Київ, 2018. 568 с.

9. Малицька К. Історія міста Вінниці (найдавніші часи – початок ХХІ століття): Навчально-методичний посібник. Вінниця: ММК, 2016. 122 с. URL: https://mmk.edu.vn.ua/uploads/images/articles/IST/2015/hystory_Vinnytysa.pdf

10. Митці України: Енциклопедичний довідник. Упоряд.: М. Лабінський, В. Мурза. За ред. А. Кудрицького. К.: УЕ, 1992. С. 217.

11. Нудьга Г. Українська дума і пісня в світі: У 2–х кн., Кн. 1, Ін-т народознавства НАН України, Львів, 1997. 420 с.

12. Нудьга Г. Українська дума і пісня в світі: У 2–х кн., Кн. 2, Ін-т народознавства НАН України, Львів, 1998. 510 с.

13. Савицький Р.-мол. *Українська пісня у світі. Сучасність. 1987. № 1. С. 65–74.*

14. Сорокер Я. Українська пісенність у музиці класиків: спроба дослідження: навчальний посібник / пер. з рос. та упоряд. В. Грабовського. Вінниця: Нова Книга, 2012. 184 с.

15. Усович І. Лекція-концерт «Польські композитори Великої Волині ХІХ століття». URL: <https://libr.rv.ua/sections/items/4710?module=news>

16. Ювілей Ігнація Добжинського, композитора родом з Романова. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=bhoo07x5ZEY>

17. Bruliński M. Wybrane polskie podręczniki do nauki gry na fortepianie z I poł. XIX w. a perspektywa społecznej historii muzyki. *Muzyka*. 2020. № 65 (4). s. 40–68. URL: <https://doi.org/10.36744/m.659>

18. Dobrzyński I. F. Szkoła na fortepian poświęcona Rodakom. Warszawa, 1842. 58 s.

19. Dobrzyński I. F. Souvenir d'Oukraine: morceau caractéristique: pour piano: op. 64. URL: <https://polona.pl/item-view/0e7b6540-3b78-495c-b423-fad16045caa1?page=1>

20. Gawroński L. Ignacy Feliks Dobrzyński – muzyk z Wołynia. *Niepodległość i Pamięć*. 2008. 15/1. URL: [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_-s325-335/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_\(27\)_2_-s325-335.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_-s325-335/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2008-t15-n1_(27)_2_-s325-335.pdf)

21. List of works by Ignacy Feliks Dobrzyński. URL: https://imslp.org/wiki/List_of_works_by_Ignacy_Feliks_Dobrzy%C5%84ski

22. Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego: [голос з фп.] / Z muzyką instrumentowaną przez Karola Lipińskiego; zebrał i wydał Wacław z Oleska. Lwów: Nakładem Franciszka Pillera, 1833. № 125. s. 145-146.

23. Poniatowska I. Muzyka fortepianowa i pianistyka w wieku XIX. Warszawa, 1991. s. 98.
24. Soroker Y. Ukrainian Musical Elements in Classical Music. Edmonton, Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1995. 156 p.
25. Szyndlarewicz N. Miniatura fortepianowa Ignacego Feliksa Dobrzyńskiego jako przykład twórczości należącej do XIX-wiecznego nurtu salonowego. 2013. URL: <https://muzykologia.uj.edu.pl/documents/6464892/145026914/mloda-muzykologia-2013-szyndlarewicz.pdf/cb1f7703-6e13-449e-9672-91eb1c8066b5>
26. Wójcicki K.W., Pamiętniki dziecka Warszawy i inne wspomnienia warszawskie, T. 2. Warszawa, 1974. s. 461-462.

Information about the author:

Nimylovych Oleksandra Mykolaivna,

Associate Professor at the Department of Music Theoretical
Disciplines and Instrumental Training
Drohobych State Pedagogical University of Ivan Franko
24, Ivan Franko St., Drohobych, 82100, Ukraine